

12. Ditadura de Primo de Rivera (1923–1930)

Política xeral

- **Golpe do 13 de setembro de 1923:**
 - **Contexto:** Crise da Restauración (desastre de Annual, pistoleirismo en Barcelona, folgas xerais, xuntas de defensa).
 - **Primo de Rivera**, capitán xeneral de Cataluña, dá un golpe de Estado en Barcelona. **Manifesto** xustificando o golpe pola “tupida rede da política de concupiscencias” e a necesidade de “cirurxía de ferro”.
 - **Afonso XIII** apoia o golpe (15 de setembro) e nomea a Primo de Rivera presidente do Goberno.
 - **Medidas inmediatas:** Suspensión da Constitución de 1876, disolución das Cortes, estado de guerra, represión dos partidos políticos e sindicatos.
- **Directorio Militar (1923–1925):**
 - Goberno composto só por militares (8 xenerais, 1 almirante).
 - **Somatén nacional:** Extensión a toda España do Somatén catalán (milicia civil de paisanos armados, 200.000 homes) para manter a orde pública.
 - **Unión Militar Española (UME):** Asociación de oficiais leais ao ditador.
 - **Depuración de funcionarios:** 2.000 cesados (opositores ao réxime).
 - **Comités de Reformas:** Creación de comités paritarios (patróns-obreiros) para regular as condicións laborais (precedente da Organización Corporativa).
 - **Pacificación de Marrocos:** Desembarco de Alhucemas (setembro de 1925) en colaboración con Francia. Fin da guerra do Rif. **Abd el-Krim** rendido e exiliado.
- **Directorio Civil (1925–1930):**
 - Incorporación de civís ao goberno (entre eles, **José Calvo Sotelo** en Facenda, **Eduardo Aunós** en Traballo).
 - **Estatuto Municipal (1924)** e **Estatuto Provincial (1925):** Os alcaldes e deputados provinciais son nomeados polo Goberno (non electivos). Centralización.
 - **Asemblea Nacional Consultiva (1927):**
 - 200 membros (representantes corporativos: concellos, deputacións, sindicatos verticais, Unión Patriótica).
 - Función **consultiva** (non lexislativa). Elabora un proxecto de Constitución (1929) de corte corporativo e autoritario, que non chega a aplicarse.
 - **Constitución Sindical (1926)** e **Organización Corporativa Nacional (1926):**
 - Creación de **sindicatos verticais** (obrigatorios para patróns e obreiros). Supresión da liberdade sindical.
 - **Comités paritarios** (xurados mixtos) para a negociación colectiva (controlados polo Estado).
 - **Unión Patriótica (1924):** Partido único do réxime, de ideoloxía difusa (católica, conservadora, patriótica).
- **Política exterior:**
 - **Desembarco de Alhucemas (1925):** Fin da guerra de Marrocos. Abd el-Krim rendido.

- **Tratado de Tánger (1923):** Tánger declarado cidade internacional (España, Francia, Reino Unido).
- **Acordos con Portugal (1927) e con Francia (1928).**
- **Caída da Ditadura (1930):**
 - **Crise de 1929:** A caída da bolsa de Nova York afecta a economía española (descenso das exportacións, paro).
 - **Oposición intelectual: Ortega y Gasset** (Rectificación de la República, 1924), **Unamuno** (exiliado a Fuerteventura en 1924), **Madariaga**.
 - **Oposición militar:** Corpo de Artillería (disolto por Primo en 1929). Xenerais descontentos (Berenguer, Queipo de Llano).
 - **Pacto de San Sebastián (17 de agosto de 1930):** Reunión de republicanos, socialistas e nacionalistas (cataláns e galegos) para derrocar a monarquía. Creación do Comité Revolucionario (presidido por Alcalá Zamora).
 - **Primo de Rivera dimite o 28 de xaneiro de 1930.** Morre en París o 16 de marzo de 1930.
 - **Dictabranda de Berenguer (1930-1931):** Tentativa de volver á normalidade constitucional, fracasa. **Eleccións municipais do 12 de abril de 1931** → triunfo republicano nas cidades → proclamación da Segunda República.

Galiza no contexto político

- **Apoio inicial ao golpe:**
 - **Ferrol** (base naval, estaleiros) e **A Coruña** apoian a Primo de Rivera. A Armada mantense leal.
 - Os caciques galegos (Bugallal, Besada) intégranse no novo réxime (Directorio Civil).
- **Represión do rexionalismo:**
 - As **Irmandades da Fala** son disoltas (1924). O galego é prohibido en actos oficiais e escolas.
 - **Vicente Risco** ve censurada a súa obra Sempre en Galiza (non se publica ata 1944 no exilio).
 - **Xogos Florais** suspendidos.
- **Oposición republicana:**
 - **León Trigo** (dirixente republicano) e **La Voz de Galicia** (xornal) critican a ditadura.
 - **Casares Quiroga** (Santiago) participa no Pacto de San Sebastián (1930).
- **Afonso XIII visita a Coruña (1926):** Acto de propaganda monárquica.

Economía xeral

- **Obras públicas faraónicas (Calvo Sotelo, 1926-1929):**
 - **Encoros:** El Atazar (Madrid, 100 hm³), Guadalquivir (Cádiz), Ebro (Tortosa).
 - **Ferrocarrís: Transcantábrico** (1924-1930, 700 km, pero incompleto en Galicia).
 - **Portos:** Grupo de Montaña (portos de Biscaia), ampliación do porto de Vigo.
 - **Investimento público:** 4.000 millóns de pesetas (1926-1929).
- **Intervencionismo estatal:**
 - **Compañía Arrendataria de Tabacos (CAMPESA, 1927):** Monopolio de petróleos.

- **Telefónica nacionalizada (1924)**: Concesión á empresa norteamericana ITT.
- **Instituto Nacional de Crédito (1926)**: Financiamento de obras públicas.
- **Proteccionismo arancelario**: Defensa da industria nacional.
- **Crise de 1929**:
 - **Quebra de 50 bancos** e empresas.
 - **Paro do 20%** (800.000 desempregados).
 - **Débeda pública**: 22.000 millóns de pesetas.
 - **March salvador financeiro**: O Goberno inxecta diñeiro para evitar o colapso (1929-1930).

Galiza no contexto económico

- **Obras públicas limitadas**:
 - **Ferrocarril Ourense-Santiago**: Electrificación (1928). **Liña Monforte-Lugo-A Coruña** (rematada en 1924).
 - **Porto de Vigo** ampliado (peiraos comerciais).
- **Conservas de peixe en Vigo (boom)**:
 - **1.000 fábricas** en 1929 (Massó, Alfageme, Curbera, Alonso, Barreras).
 - Exportación a Europa e América.
- **Remesas de emigración**:
 - **100 millóns de pesetas anuais** (1925-1930). Sostén a economía rural.
- **Estaleiros de Ferrol modernizados**:
 - Construción dos destrutores España e Císcar (1928-1930). Emprego para 5.000 obreiros.
- **Minifundismo intacto**: Non hai reforma agraria. Os foros seguen vixentes (ata 1926 non se aproba a redención).

Sociedade xeral

- **Control social autoritario**:
 - **Censura de prensa**: 150 periódicos clausurados. El Sol, La Voz de Galicia sometidos a censura previa.
 - **Tribunais especiais**: Xulgan delitos políticos. **100 condenas a morte** conmutadas por Primo de Rivera.
 - **Radio EAJ-1 Madrid (1924)**: Estatalizada, só emite información oficial.
- **Sindicalismo vertical**:
 - **Organización Corporativa Nacional (1926)**: 70% **dos traballadores** obrigados a afiliarse aos sindicatos verticais (patróns e obreiros xuntos).
 - **Patronato Local Obreiro**: Constrúe 10.000 **pisos** en Madrid (1925-1929) para os traballadores (política paternalista).
- **Cultura oficial**:

- **Exposición Internacional de Barcelona (1929):** Mostra do poder do réxime (Pavillón de Alemaña de Mies van der Rohe).
- **Exposición Iberoamericana de Sevilla (1929).**
- **Cine sonoro:** Nobreza baturra (1925, primeira película sonora española).
- **Oposición:**
 - **Ateneo de Madrid:** Actúa na clandestinidade. Conferencias de Unamuno (exiliado), Ortega (autodesterrado).
 - **IAE (Xunta para Ampliación de Estudos):** Paralizada, as bolsas suspensas.
 - **Masonería:** Ilegalizada, os seus membros perseguidos.

Galiza no contexto social

- **Represión cultural:**
 - **Xogos Florais suspendidos** (1924-1930). O **galego** prohibido nas escolas e na administración.
 - **Vicente Risco** exiliado a Portugal (1928-1930).
- **Obreiros de Ferrol:**
 - **CNT** na clandestinidade. **Folgas de 1926** sufocadas pola Garda Civil e o Somatén.
 - **Solidaridad Obrera** (periódico) secuestrado.
- **Xornaleiros rurais:**
 - **Pasivos** (aínda baixo o control caciquil). A **redención de foros** (Decreto de 1926) só comeza a aplicarse en 1928.
- **Emigración intelectual:**
 - **Risco** en Portugal, **Otero Pedrayo** autoexíliase en Ourense, **Castelao** exiliado en 1936 (aínda que neste período aínda está en Galicia).
- **Mulleres:**
 - **Sección Feminina de Falange** (xerminal, fundada en 1934, pero a súa ideoloxía autoritaria xa está presente).

Cultura xeral

- **Cultura oficial:**
 - **Cine sonoro:** A aldea maldita (Florián Rey, 1929) – éxito internacional.
 - **Radio: Unión Radio Madrid** (1925, primeira cadea estatal).
 - **Exposición Iberoamericana de Sevilla (1929):** Pavillón de España, Plaza de España.
- **Intelectuais exiliados:**
 - **Unamuno:** Exiliado a Fuerteventura (1924), logo a Hendaia (Francia). Escribe Non máis ditadura.
 - **Ortega y Gasset:** Autodesterrado en Bélxica (1924-1925).
 - **Madariaga:** En Oxford (Reino Unido).
- **Modernismo técnico:**
 - **Cifra** (tecnocracia de Calvo Sotelo): Planificación económica centralizada.

- **SEPU** (Sociedad Española de Previsión Urbana): Grandes almacéns en Madrid (precedente de El Corte Inglés).

Galiza no contexto cultural

- **Teatro galego clandestino:**
 - **Losada Diéguez** (dramaturgo) escribe e representa obras en galego en círculos privados (casa de Risco en Ourense).
- **Filoloxía:**
 - **Ramón Hinojosa** (Historia da lingua galega, 1928) - obra censurada, non se publica ata 1931.
- **Prensa controlada:**
 - El Ideal Gallego (A Coruña) e El Pueblo Gallego (Vigo) son periódicos turnistas, sometidos á censura.
 - La Voz de Galicia (1882) segue publicando, pero con autocensura.
- **Arquitectura:**
 - **Palacio de la Prensa** (A Coruña, 1928) - estilo racionalista, obra de Luis Gutiérrez Soto.